

Mõnda ÕSi selgitustest ja soovitustest täna

Tiina Paet, PhD, vanemkeelekorraldaja-teadur

Tuuli Rehema, vanemkeelekorraldaja

Sirli Zupping, PhD, tänapäeva eesti keele osakonna juhataja

Eesti Keele Instituut | EKI

ERÜ 22. kevadkonverents “(De)standardiseerimine keeles ja kasutuses” 24. aprill 2025

eki.ee

Eesmärgid ja lähtekohad

- Ettekande eesmärk on tutvustada eri (õigekeelsus)allikates sõnastusse puutuvate soovitude esitamise uusi põhimõtteid.
- Õigekeelsusallikad on ÕS 2025 ja EKI teatmiku õigekirjaosa *de jure* ning ÜS *de facto*.
- Keelekorralduse põhimõte: vajadus arvestada tegeliku keelekasutusega (et normingud ja tegelik kasutus ei lahkneks väga suurel määral) ning tunnistada varieeruvust kirjakeeles.

- Probleemne normi(ngu) defineerimine:
 - „[---] õigekirjutuslike, grammatiliste ja **sõnavaraliste normingute ja soovituste süsteem**” (KeeleS § 4 lõige 2);
 - kirjakeele norm(ing) on määratud muu hulgas EKI uusima õigekeelsussõnaraamatu ja ESi keeleteoimkonna otsuste ning keeleteoimkonnas heaks kiidetud ortograafiareeglistikuga (RT I, 14.06.2011, 3).
- Normitavast osast väljaspool: stiil, sõnastus (sh sõnavalik), tähendused.

Vastuolu

- Kirjakeele norm hõlmab mh sõnavaralisi soovitusi.
- Kirjakeele norm ei hõlma üldkeelesõnade tähenduste ega sõnavaliku suunamist.

- Normingute ja soovituste vahekord: soovitusi käsitatakse sageli rangete normingutena (Paet 2023).
- ÕSides on üheselt määratlemata, mis osa juhistest on soovitused ja mis normingud.
- Mis on ja mis ei ole viga: vähendame võimalust, et hinnatakse mittenormingulist asja nagu sõnavalik.
- Sõnavara kohta üldised soovitused, tähenduste kohta selgitused, normingud ortograafia ja morfoloogia kohta.

ÕSi soovitusi on
käsitatud rangete
normingutena

TUNNIKONTROLL (§ 12)

Paranda määruse kasutamise vead.

1. Tuleviku seisukohast omab see küsimus suurt tähtsust.
2. Tänapäeval suheldakse üha rohkem läbi arvuti.
3. Taim hangib toitaineid läbi juurte.
4. Sõitsime Valka üle Tartu ja läbi Tõrva.
5. Loeng algab viisteist minutit üle kaheksa.
6. Täna on peaministril raske sellele küsimusele vastata.
7. Õpetaja andis meile liigselt raske ülesande.
8. Astrid Lindgren on ülemaailmselt tuntud lastekirjanik.
9. Toots kandis endaga kaasas ülemääraselt palju asju.
10. Sprinterid ületasid finišijoone üheaegselt.
11. Vastupidiselt kõigi kartusele kirjutas Vallo väga hea kirjandi.
12. Spordiväljakul oli umbkaudselt sada sportlast.
13. Ilm muutus hetkeliselt.

Soovitused on jõudnud
õige-vale-skaalal
hinnatavana
emakeeleõpetusse

TUNNIKONTROLL (§ 12)

Paranda määruse kasutamise vead.

1. Tuleviku seisukohast ~~omab~~^{on} see küsimus ~~suure tähtsusega~~^{suurt tähtsust}.
2. Tänapäeval suheldakse üha rohkem ~~läbi~~ arvuti. ~~kaudu~~.
3. Taim hangib toitaineid ~~läbi~~ juurtega.
4. Sõitsime Valka ~~üle~~^{läbi} Tartu ja ~~läbi~~ Tõrva. ~~kaudu~~.
5. Loeng algab viisteist minutit ~~üle~~^{pärast} kaheksat.
6. ~~Täna~~^{päeval} on peaministril raske sellele küsimusele vastata.
7. Õpetaja andis meile ~~liigselt~~^{liiga} raske ülesande.
8. Astrid Lindgren on ~~ülemaailmselt~~^a tuntud lastekirjanik.
9. Toots kandis endaga kaasas ~~ülemääraselt~~ palju asju.
10. Sprinterid ületasid finišijoone ~~üheaegselt~~^{samal ajal}.
11. ~~Vastupidiselt~~ kõigi kartusele kirjutas Vallo väga hea kirjandi.
12. Spordiväljakul oli ~~umbkaudselt~~^{umbkaudu} sada sportlast.
13. Ilm muutus ~~hetkekselt~~^{ga}.

TK oodatav õige lahendus?

- Omab > on
- Läbi Riia > Riia kaudu
- Täna > tänapäeval, nüüdsel ajal
- Liigselt > ülearu, liiga (palju)
- Ülemaailmselt > üle maailma, kogu maailmas
- Ülemääraselt > ülemäära
- Üheaegselt > samal ajal, ühel ajal
- Vastupidiselt > vastupidi
- Umbkaudselt > umbkaudu

Sõnastussoovituste tüüpe (1)

- **It-tuletised:** *igapäevaselt; aastaringsest, eraviisiliselt, enneaegselt* jt.
- **Sõnavalik:** *vastavalt: Tabelit uuendatakse {vastavalt sellele} → sedamööda, kuidas laekuvad uued andmed; suunas* (linna {suunas} → poole minev rong), *rohkem* {Ära rohkem nuta} → ära enam nuta), **täna**.
- **Liiasus:** *ümbritsev keskkond, ette ennustama, pidulik aktus* (vt ka EKI teatmik art "Liiasus").
- **ne- või line-tuletis vs. liitsõna:** *süvendatud õpe vs. süvaõpe; majanduslikud suhted, parem majandussuhted; keeleline küsimus, parem keeleküsimus, matemaatiline märk parem matemaatikamärk; tehniline keskus parem tehnokeskus.*
- **Kantseliit:** *läbi, antud, jooksev/jooksvalt, läbi viima, tõusetuma, teostama.*

Sõnastussoovituste tüüpe (2)

- Tähenduse suunamine/sõnavalik: *avarii*, **dekaad** (vt Paet, Risberg 2021).
- Kujundlik keelekasutus, ülekantud tähendus *tööriistakast*, **kaardistama** (Risberg 2024).
- Laenuline päritolu: *väljakutse* (< *challenge*) -> *proovikivi*.
- Sõnavalik omasõna kasuks (järgmises ettekandes).
- Terminieelistus: *floks* parem *leeklill*, *palavikualandaja* parem *palavikualandi*, **öökull** oskuskeeles täpsem *kakk*, {**harvester**} → *langetustraktor* (Vare 2001; Paet, Risberg 2021).

ÕS SELGITAB

 Selgitused on töös, nende sõnastus võib muutuda. Järgmine ÕS ilmub 2025. aastal.

Sõnaühendid **aasta ringi**, **aasta otsa** ja tuletis **aastaringse** on sünonüümid. Varasemates ÕS-ides soovitati vältida tuletisi, mille sõnaliik ja tähendus on algsega võrreldes sama (*aasta ringi* > *aastaringne* > *aastaringse*), kuid kasutuses on need juurdunud. Eesti keele ühendkorpuse (2023) tarbe- ja teabetekstides on kõige sagedam *aastaringse* (51%), vähem esinevad *aasta ringi* (28%) ja *aasta otsa* (21%). ÕS 2025-s on lähtunud põhimõttest, et produktiivsetes tuletustüüpides võivad uued sõnakujud tekkida ka sama tähenduse jaoks (Kasik 2015: 47).

It-tuletised

aastaringse

ÕS SELGITAB

 Selgitused on töös, nende sõnastus võib muutuda. Järgmine ÕS ilmub 2025. aastal.

Sõna **täna** on kasutusel mitmes tähenduses. Tekstis tasub tähele panna, kas sõna *täna* on üheselt mõistetav. Tähenduses 'nüüd, praegu' võivad sobida sünonüümid *praegusajal, tänapäeval, nüüd, praegu*. ÕS 2025-s on lähtunud põhimõttest, et üldkeelesõnade tähendusi keelekorralduses ei normita.

Vt ka EKI teatmiku artikleid „Omasõnade tähendused“ ja „Tähenduste normimisest“.

Sõnavalik

täna

ÕS SELGITAB

 Selgitused on töös, nende sõnastus võib muutuda. Järgmine ÕS ilmub 2025. aastal.

Aktus on 'pidulik koosolek', nii tekib sõnaühendis *pidulik aktus* sisukordus. Sisu poolest võiks jätta täpsustamata, et tegu on just *piduliku aktusega*, samas aitab sisukordus tähendust rõhutada.

Liiasus

pidulik aktus

ÕS SELGITAB

 Selgitused on töös, nende sõnastus võib muutuda. Järgmine ÕS ilmub 2025. aastal.

Sõnaühendi **läbi viima** on kasutusel mitmes tähenduses. ÕS 1999-st kuni ÕS 2018-ni soovitati vältida tähendust 'midagi korraldama, juhtima, teoks tegema', kuid kasutuses on see juurdunud. Sünonüümidenäa võivad sobida *korraldama, organiseerima, juhtima, teoks tegema*. ÕS 2025-s on lähtunud põhimõttest, et üldkeeles sõnade tähendusi keelekorralduses ei normita. Erialakeeles võib kehtida teisi kokkuleppeid. Vt ka EKI teatmiku artikleid „Omasõnade tähendused” ja „Tähenduste normimisest”.

Kantseliit

läbi viima

ÕS SELGITAB

 Selgitused on töös, nende sõnastus võib muutuda. Järgmine ÕS ilmub 2025. aastal.

Sõna **kaardistama** on kasutusel mitmes tähenduses. ÕS 2006-st kuni ÕS 2018-ni soovitati vältida tähendust 'välja selgitama, välja uurima, kindlaks määrama'. ÕS 2025-s on lähtutud põhimõttest, et üldkeeles sõnade tähendusi keelekorralduses ei normita. Erialakeeles võib kehtida teisi kokkuleppeid.

Vt ka 2022. a uurimust ning EKI teatmiku artikleid „Omasõnade tähendused“ ja „Tähenduste normimisest“.

Kujundlik
keelekasutus,
ülekantud
tähendus

kaardistama

ÕS SELGITAB

 Selgitused on töös, nende sõnastus võib muutuda. Järgmine ÕS ilmub 2025. aastal.

Võõrsõna **harvester** tuleb inglise keelest (*harvester* on tuletis tegusõnast *to harvest*). Sõna *harvester* on lühem, samas kui pikem samatähenduslik liitsõna *langetustraktor* võib mõnes ümbruses olla kergemini mõistetav. Eesti keele ühendkorpuse (2021) järgi on *harvester* kasutuses palju levinum (92% vs. 8%).

Terminieelistus

harvester

täistuurid mitm <t'äis+tuurid GRAM>

täisvalmis <t'äis+v'al'mis GRAM> **1.** (= võtmevalmis) **2.** (= täisküps) • Täisvalmis ehitamine = täisvalmisehitus.

täisverd <t'äis+v'erd GRAM>, **täisvereline** <t'äis+vereline GRAM> (= puhastverd) *tõeline, ehne* • Täisverd v täisvereline hobune. Täisvereline elu. • täisvereliselt

täisvillane <t'äis+villane GRAM> • Täisvillasest riidest = täisvillane seelik.

täisväärtuslik <t'äis+v'äärtus'lik GRAM> • Täisväärtuslik toit. • täisväärtuslikkus

täisõitseng <t'äis+õitseng GRAM> *aeg, mil taime õied on enamikus lahti*

täisühing <t'äis+ühing GRAM> (= TÜ LÜH) *piiramata vastutusega äriühing*

täitama <t'äita|ma GRAM> • Täitanud riided.

täitesulepea <t'äite+sule+p'ea GRAM> (= sulepea)

täitev- <t'äitev- GRAM> *täidesaatev*

täitja <t'äitja GRAM>

täitma <t'äita|ma GRAM> • Täidab klaasid ääreni. Auk täideti liivaga. Täitke lüngad, küsitluslehed! Võileib ei täitnud kõhtu. Täidetud munad. Täitmata töökoht. Täidab oma lubaduse, kohustused. Kast täitis pingi aset. • täitmine

täitmatu <t'äitmatu GRAM> • Täitmatu õgard, ahnus. • täitmatu

täitsa <täitsa GRAM> KÕNEK *täiesti* • Täitsa hea, täitsa hästi tehtud. Ta on täitsa meister. Täitsa vunts. Ole täitsa ja tee see asi ära. Klassi kõige täitsam poiss.

täituma <t'äita|ma GRAM> **1.** (= täide minema) **2.** *täis saama* • Saal täitus inimestega v inimestest. Tänavu täitub 100 aastat tema sünnist. Täitumata unistused. • täitumine

täitumus <t'äitumus GRAM> • Pulsi täitumus. Rongide täitumus Tallinna-Moskva liinil.

täitur <t'äitur GRAM> (= kohtutäitur) *täitetoiminguid tegev kohuametnik*

täiturmootor <t'äitur+m'ootor GRAM> (= servomootor) *elektrimootor jõumasinate ja seadmete automaatseks reguleerimiseks*

täitõbi <t'äi+õbi GRAM> (= pedikuloos)

täius <t'äius GRAM> • Kunstnik püüdleb täiuse poole, jõuab täiuseni. Kevadine loodus kogu täiuses.

täiuslik <t'äius'lik GRAM> (= perfektne) • Kehalt ja vaimult täiuslik inimene. Täiuslik teos, keeleoskus. • kesk v täiuslikum, aliv kõige täiuslikum – täiuslikem • täiuslikult, täiuslikkus

täiustama <täiusta|ma GRAM> • Täiustatud masinad.

täiustuma <täiustu|ma GRAM> • Viikuldaja mäng on täiustunud.

täiustus <täiustus GRAM> • Masinale tehtud täiustused.

täke <täke GRAM> • Ennustus läks täkke v täkkesse.

täkkastama <täkkastama GRAM> (= täkkima) • Täkkastatud

täksima <t'äksi|ma GRAM> • Täksib kirvega hagu. Täksis bussi astudes pileti.

Täkumetsa <[täku+metsa] GRAM; kuhu: Täkumetsale ~ Täkumetsa [täku+m'etsa]>

Tällevere <[tällevere] GRAM; kuhu: Tälleveresse ~ Tälleverre>

Tällnäs <[t'ällnes] GRAM; kuhu: Tällnäsi> (= Tellise PÕHINIMI)

tämber <t'ämber GRAM>

täna <täna GRAM> **1. käesoleval päeval 1.1. nüüd, praegu** • Täna on 1. september. Ühiskond eile, täna ja homme. Ministeeriumis on täna kümme osakonda. Sõna **täna** on kasutusel mitmes tähenduses. Tekstis tasub tähele panna, kas sõna *täna* on üheselt mõistetav. Tähenduses 'nüüd, praegu' võivad sobida sünonüümid *praegusajal, tänapäeval, nüüd, praegu*. ÕS 2025-s on lähtutud põhimõttest, et üldkeele sõnade tähendusi keelekorralduses ei normita.

täna-homme <täna-h'omme GRAM> • Lubasin asjad täna-homme korda ajada.

tänama <täna|ma GRAM> • Tänan! Tänas sõpra toetuse eest. Ole sa tänatud! Kõik on korras, jumal tänatud.

tänamatu <tänamatu GRAM> • Teeb tänamatut tööd. Tänamatule ei taha enam keegi abi pakkuda. • tänamatus, tänamatult

tänane <tänane GRAM> • Tänane õhtu, ajaleht. Täna-seks aitab. Täna-seni teadmata saatus. Täna-ne pensionisüsteem.

tänapäev <täna+p'äev GRAM> (= kaasaeg, nüüdisaeg, praegusaeg) • Tänapäevani säilinud keskaegne ehitis. Tänapäeva naised. Tänapäeval valitsevad moevoolud. Tänapäevateemaline film. • tänapäevane

tänapäevane <täna+p'äevane GRAM> (= kaasaegne, nüüdisaegne, modernne, moekas, moodne, trendikas) • kesk v tänapäevasem, uliv kõige tänapäevasem ~ tänapäevaseim • tänapäevaselt, tänapäevasus

tänapäevastama <täna+p'äevasta|ma GRAM> (= kaasajastama, nüüdisajastama) • Tänapäevastatud muinasjutt.

Tänassilma <[tänas+silma] GRAM; kuhu: Tänassilma [tänas+s'ilma] ~ Tänassilmasse>

tänav <tänav GRAM> (= tn LÜH, uulits VAN) • Tänaval sõitsid autod. Elab Metsa tänavas v tänaval. Jäi, heideti v visuti tänavale. Uudist teadis terve tänav.

tänavakunst <tänav+K'un'st GRAM> • tänavakunstnik

tänavalaps <tänav+l'aps GRAM> *hoolitsuseta, kodu vältiv või kodutu laps*

tänavamood <tänav+m'ood' GRAM>

tänavapilt <tänav+p'ilt GRAM> • Linna suvine tänavapilt. Uhket kübarat kohtab tänavapildis harva.

tänavastik <tänavast'ik GRAM>

tänavasõit <tänav+s'õit GRAM> *nt jalgrattaspordis, rulatomises*

Selgitused EKI keeleinfoallikais

Sõnaveeb

EKI ühendsõnastik
muude keelte vasted

Eesti keele sõnaraamat

märksõna
hääldus
sõnavormid
ÕS selgitab
tähendused
sünonüümid
näited
naabersõnad
sõnaseosed
ühendid
päritolu

Oskussõnastikud
Estern, üle 120
terminibaasi

Veebilaused

EKI veebileht

ÕS 2025

märksõna
hääldus
sõnamuutmise info
näited
soovitused ja selgitused

EKI teatmik

õigekirjareeglid
Keelenõuvakk

Muud sõnastikud

etümoloogia, murded,
sugulaskeeled, võõrsõnad, ÕS
2018 ja varasemad ÕSid

Korp

Ühendkorpus

Veebilausete korpus

Kasutatud kirjandus

EKI teatmik. Eesti õigekeelsuskäsiraamat. Toimetanud Peeter Päll (peatoimetaja), Tiina Paet, Margit Langemets. Koostanud Peeter Päll, Maire Raadik, Tuuli Rehema, Margit Langemets, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Tiina Paet, Lydia Risberg, Arvi Tavast. Eesti Keele Instituut 2022–. eki.ee/teatmik/ (vaadatud 15.04.2025.)

Keeleseadus (18.03.2011). Riigi Teataja I, <https://www.riigiteataja.ee/akt/118032011001> (21.04.2025).

Paet, Tiina 2023. Võõrainsese kinnistumine eesti keeles: keelekorralduslik ja leksikograafiline vaade. (*Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis* 51.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Paet, Tiina; Risberg, Lydia (2021). Võõrsõnade tähendussoovitused ja nende esitus üldkeele sõnaraamatus. – Keel ja Kirjandus, 11, 965–984. DOI: 10.54013/kk767a2.

Risberg, Lydia (2024). Sõnatähendused ja sõnaraamat. Kasutuspõhine sisend eesti keelekorraldusele. (*Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis* 52.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

RT I, 14.06.2011, 3 = Eesti kirjakeele normi rakendamise kord, <https://www.riigiteataja.ee/akt/114062011003> (21.04.2025)

Vare, Silvi 2001. Üldkeele ja oskuskeele nihestunud suhe. – Keel ja Kirjandus, 7, 455–472.